

Mezoeconomika

Čestmír Jary¹

¹ Západočeská univerzita; Univerzitní 22 Plzeň; jary@kem.zcu.cz

Grant: SGS-2018-042

Název grantu: Aplikace kvantitativních metod v ekonomii

Oborové zaměření: AH - Ekonomie

© GRANT Journal, MAGNANIMITAS Assn.

Abstrakt Ekonomický vývoj od průmyslové revoluce vytvořil prostředí mikro a makro sféry. Globalizace ale doplnila tuto strukturu ještě o mezoeconomiku. Současnost ukazuje, že národní ekonomika je závislá na několika málo velkých firm, které vytvářejí rozhodující část hrubého národního produktu. To však vede k posilování jejich síly na trhu, kterou však mohou přetřansformovat i do politického vlivu. Většinou se jedná o nadnárodní společnosti, ale existují i výjimky v podobě čistě národních firem. Příkladem je např. Agrofert. Stať si klade za cíl charakterizovat tuto strukturu a ilustrovat daný problém na české ekonomice.

Klíčová slova mezoeconomika, mikrosféra, makrosféra, transnacionální monopoly, ekonomická struktura

1. ÚVOD

Již od období průmyslové revoluce na přelomu 18. a 19. století se potupně vyvíjí struktura jednotlivých ekonomik z pohledu velikosti firem. Od relativně homogenní struktury, kdy velikost většiny podniků byla relativně stejná, tak v období technicko – vědecké revoluce dochází k zásadní diverzifikaci na velké v postavení monopolů a drobné podřizující subjekty. Tento trend zesílil v současném období globalizace. Na jednu stranu vytvoření relativně jednotného světového trhu prohloubilo konkurenční prostředí tím, že dochází ke střetu firem z různých regionů. Na druhou stranu toto prostředí umožňuje posilování ekonomické síly velkých firem. V jednotlivých národních ekonomikách se vytváří specifická relativně málopočetná skupina velkých firem, která má zásadní vliv na makroekonomiku. Tu pak nazveme mezoeconomikou. Stať si klade za cíl popsat tento pohled a ilustrovat na příkladu české ekonomiky.

2. ZÁKLADNÍ POHLEDY NA STRUKTURU EKONOMIKY

2.1 Tradiční pohled

Obecná ekonomická teorie již z dob Adama Smitha rozlišovala přístup mikroekonomický a makroekonomický. Jedním z vrcholů mikroekonomického pohledu se považuje přístup britského ekonoma Alfreda Marshalla (Marshall, 1997) se svým dílem *Principles of Economics*. Zaměřuje se na chování jednotlivců, firem a států na trhu a vysvětluje základy nabídky, poptávky, mezního užítku či nákladů na výrobu. Makroekonomie se naopak zabývá

zkoumáním ekonomického systému jako celku. Popisuje, jakými mechanismy jsou tvořeny veličiny jako hrubý domácí produkt, agregátní nabídka, agregátní poptávka, inflace, nezaměstnanost, úroková míra nebo měnový kurz. Hrubý domácí produkt je měřen pomocí národních účtů, jejichž sestavování je v makroekonomii klíčové. Jedním ze základních makroekonomických modelů je IS-LM model zobrazující vztah peněžního trhu a trhu zboží a služeb, který představil Hicks (Hicks, 1937). Tyto dva hlavní pohledy na ekonomii byly ve druhé polovině dvacátého století doplněny o mezoeconomický pohled.

2.2 Definice mezoeconomiky

V literatuře lze nalézt řadu výkladů a využití mezoeconomiky, které se od sebe liší. Jedním z prvních autorů, kdo vyzdvihoval význam mezoeconomiky, je korejský ekonom Yew-Kwang Ng. Ve studii (Yew Kwang, 1986) zkoumal důsledky nedokonalé konkurence na makroekonomické ukazatele prostřednictvím mezoeconomiky, kterou využil jako spojnicí mezi mikroekonomickým a makroekonomickým pohledem na ekonomiku pro dosažení rovnováhy na trhu. Makroekonomickou analýzu zbavil předpokladu dokonale konkurenčního trhu a přiblížil ji tak více podmínkám, které převládali na skutečném trhu. Kwang poznatky o mezoeconomice dále prohluboval. Mezoeconomický pohled aplikoval například na vysvětlení dlouhotrvající recese (Yew-Kwang, 1992).

Za hlavního představitele mezoeconomiky je považován britský ekonom Stuart Holland. Ten ve své teorii vychází z předpokladu, že ekonomiku země silně ovlivňují velké firmy, ze kterých se v rámci ekonomiky formuje speciální sektor, tzv. mezoeconomika. Ve své teorii uvádí, že jedno až dvě procenta velkých firem vytvářejí ve vyspělých zemích přes 50 % veškeré produkce země. Vzniká tak nedokonalý trh, který velmi ovlivňuje velké firmy v pozici monopolu či oligopolu. Za úspěchem velkých firem stojí především jejich lobbovací síla, specifické možnosti boje s konkurencí, daňové optimalizace či úspory z rozsahu. Síla těchto firem nespočívá dle (Holland, 1987) jen v jejich ekonomické síle, ale i politické. Velké firmy mají sílu měnit zákony v dané zemi a ovlivňovat celou společnost. Dle (Blažek, a další, 2002) existuje několik způsobů omezení vlivu velkých firem v ekonomice:

1. Posílení regulační role státu
2. Využití legislativních nástrojů (velké společnosti musí zveřejňovat své záměry, účetnictví, míru investic a podléhat větší kontrole od státu).

3. Posílení role odborů
4. Využití nástrojů fiskální politiky

Některé studie ovšem zmiňují pozitivní efekty plynoucí z existence velkých společností na trhu. (Srholec, a další, 2004) za výhodu považuje rozvoj technologií na trhu. Velké podniky disponují kapitálem, který mohou investovat do výzkumu a vývoje, který vede k technologickému posunu celého odvětví, ze kterého následně profitují i malé a střední podniky. Technologie a know-how se k malým podnikům dostává například v podobě zaměstnanců, kteří mění svého zaměstnavatele a odchází z velké společnosti do menší. (Blomström, a další, 1998) v této souvislosti uvádí, že z existence velkých podniků na trhu profitují především státy a regiony investující do znalostní ekonomiky, kde je přesun znalostí nejefektivnější. Velké nadnárodní společnosti mohou také snadno vstupovat na zahraniční trhy a zvyšují tak exportní potenciál regionu či státu, čímž mají pozitivní vliv na platební bilanci státu (Blomström, a další, 1996). Do státu se zároveň dostávají technologie a znalosti z jiných zemí. Stejně tak autoři (Görg, a další, 2005) docházejí k závěrům, že díky působení velkých a nadnárodních společností roste v ekonomice produktivita práce a jejich celkový vliv na ekonomiku státu hodnotí jako kladný.

2.3 Využití mezoekonomiky

Mezoekonomiku lze využít k lepšímu pochopení struktury a tvorby HDP v dané zemi. Tím, že v této sféře jsou rozhodující firmy, tak sledováním jejich ekonomického vývoje můžeme odhadovat situaci jednotlivých regionů, ale i celé ekonomiky. Jsou rozhodující i pro pochopení struktury a procesu tvorby hodnoty národních účtů. Například můžeme s její pomocí zodpovědět, jaké kraje v dané zemi nejvíce ovlivňují celkové HDP a jaké jsou regionální rozdíly v dané zemi. Takový pohled má silný vliv i na politické uspořádání země. Jako příklad lze uvést sílící tlak bohatých severoitalských regionů na odtržení se od Itálie a vytvoření samostatných států. Stejně tendence lze v Evropě pozorovat i v případě Katalánska nebo Skotska.

Podobným způsobem lze posoudit vliv největších společností v zemi a jejich vliv na tvorbu HDP s čímž souvisí i jejich lobbovací síla. Velké společnosti často mají vliv nejen v daném regionu, ale i na vládu dané země. V případě České republiky lze jako příklad uvést společnost AGROFERT, jejíž majitel se postupně stal i premiérem a lídrem jedné z nejsilnějších politických stran v zemi.

3. POSOUZENÍ MEZOEKONOMIKY V ČESKÉ REPUBLICĚ

Význam mezoekonomiky v České republice lze posoudit poměrem tržeb největších podniků ve vztahu k národnímu účtu výroby, který zachycuje tržní produkci. K vyhodnocení lze využít databáze společnosti CzechTop100 (2016), která každoročně sestavuje pořadí sta nejvýznamnějších výrobních a obchodních firem dle výše tržeb a počtu zaměstnanců. Údaje o tržní produkci v analýze získáme z Českého statistického úřadu (2017).

Analýzou se již zabývala studie (Damborský, a další, 2014), která posuzovala vliv velkých firem na ekonomiku České republiky. Ve studii hodnotí podíl vybraných firem na celkové tržní produkci České republiky, počtu zaměstnanců v daném sektoru nebo velikost aktiv. Dochází k závěrům, že velké firmy tvoří klíčovou část ekonomiky České republiky i Evropské unie. Velké společnosti hrají ve velmi otevřené ekonomice České republiky zásadní roli. I malé změny v hospodaření těchto firem mají zásadní dopady na státní rozpočet. Vliv velkých podniků v ekonomice hodnotí kladně

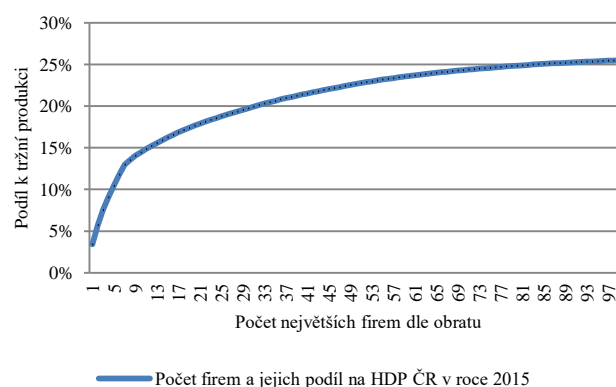
z důvodu toho, že generují poptávku po statcích a službách malých a středních podniků.

V našem příspěvku analyzujeme situaci v roce 2015, kdy tržní produkce dosáhla 9,2 bilionu Kč. V žebříčku nebudeme abstrahovat od státních společností. Přehled 10 největších podniků dle tržeb shrnuje tabulka č. 1. Uveden je akumulovaný podíl k tržní produkci. Největším podnikem je ŠKODA AUTO, která se na tržní produkci podílí 3 %. Druhým největším podnikem je ČEZ a na třetím místě je již dříve zmíněný AGROFERT. Deset největších podniků v České republice tvoří 14 % celkové tržní produkce.

Pořadí	Název společnosti	Tržby v roce 2015 (tis. Kč)	Akumulovaný podíl k tržní produkci v roce 2015
1	ŠKODA AUTO a.s.	314 897 000	3%
2	ČEZ a.s.	210 167 000	6%
3	AGROFERT, a.s.	167 133 701	8%
4	RWE Supply & Trading CZ, a.s.	142 006 699	9%
5	FOXCONN CZ s.r.o.	126 904 216	10%
6	Energetický a průmyslový holding, a.s.	124 720 633	12%
7	UNIPETROL, a.s.	108 907 000	13%
8	BOSCH Group ČR	48 400 000	14%
9	AHOLD Czech Republic, a.s.	48 300 000	14%
10	České dráhy, a.s.	37 834 721	14%

Tabulka 1: Deset největších společností v České republice dle tržeb v roce 2015

Pokud vyhodnotíme 100 největších firem v České republice dle tržeb, dojdeme k závěru, že se na celkové tržní produkci podílí 26 %. Hranice 25 % je přitom dosažena již u podniku na 74. místě, který dosahuje tržeb 5,1 miliard Kč. Pokud do analýzy přidáváme další podniky, nárůst k tržní produkci je již jen pozvolný (obrázek č. 1).

Obrázek 1: Počet firem a jejich podíl na tržní produkci ČR v roce 2015

Podíl deseti největších podniků ve vztahu k celkové tržní produkci v České republice v posledních letech mírně roste. Před deseti lety v roce 2005 deset největších českých firem vytvořilo 12 % tržní produkce v České republice (tabulka č. 2). Stejně jako v roce 2015 byla v roce 2005 nejsilnější firma na českém trhu ŠKODA AUTO následovaná společností ČEZ. Během deseti let si v žebříčku polepšila společnost AGROFERT, která v roce 2005 byla na pátém místě. Naopak si pohoršila společnost UNIPETROL, která se v roce 2005 umístila na třetím místě. V roce 2016 ovšem společnost UNIPETROL zažila díky investicím výrazný růst tržeb a lze tak v příštích letech očekávat její oživení, které se již projevilo na výrazném růstu cen akcií.

Pořadí	Název společnosti	Tržby v roce 2005 (tis. Kč)	Akumulovaný podíl k tržní produkci v roce 2005
1	ŠKODA AUTO a.s.	187 000 000	3%
2	ČEZ a.s.	125 000 000	5%
3	UNIPETROL, a.s.	80 000 000	6%
4	RWE Supply & Trading CZ, a.s.	69 000 000	7%
5	AGROFERT, a.s.	67 000 000	8%
6	Český Telecom	61 000 000	9%
7	OKD	58 000 000	10%
8	Siemens	54 000 000	11%
9	Moravia Steel	53 000 000	12%
10	FOXCONN CZ s.r.o.	51 000 000	12%

Tabulka 2: Deset největších společností v České republice dle tržeb v roce 2005

Zkoumat lze také kolik procent zaměstnanců v České republice pracuje pro 10 největších podniků (tabulka č. 3). Pro deset největších podniků v České republice pracuje 3,8 % všech zaměstnanců. Největším zaměstnavatelem je společnost AGROFERT, která zaměstnává 0,8 % všech zaměstnanců.

Pořadí	Název společnosti	Počet zaměstnanců	Akumulovaný podíl počtu zaměstnanců k celkovému počtu
1	AGROFERT, a.s.	33 722	0,8%
2	Česká pošta, s.p.	31 534	1,5%
3	ČEZ a.s.	25 866	2,1%
4	ŠKODA AUTO a.s.	24 977	2,7%
5	OKD, a.s.	11 099	3,0%
6	Energetický a průmyslový holding, a.s.	10 094	3,2%
7	Siemens s.r.o.	9 182	3,4%
8	BOSCH Group ČR	8 009	3,6%
9	METROSTAV a.s.	5 068	3,7%
10	Veolia Voda ČR	4 605	3,8%

Tabulka 3: Deset největších společností v České republice dle počtu zaměstnanců v roce 2015

4. ZÁVĚR

Z analýzy vyplývá, že velké společnosti v České republice mají značný vliv na tvorbu tržní produkce a tvoří jeho podstatnou část. Špatné hospodaření těchto firem tak má značný dopad i na celkový vývoj HDP. Dle podrobného zkoumání dalšího vývoje deseti největších podniků v České republice lze predikovat i vývoj HDP. Značná část malých a středních podniků je zároveň značně závislá na vývoji těchto velkých podniků, neboť jsou jejich dodavateli. Například ŠKODA AUTO má stovky významných dodavatelů, které se při problémech této společnosti dostanou taktéž do problémů. Stabilita ekonomiky je tak značně ovlivněna hospodařením několika málo velkých společností.

Z uvedených dat je zřejmé, že firmy v mezoekonomice jsou pilířem národní ekonomiky a jejich role se zvětšuje. Současný ekonomický pokles je dále posilí, protože mají dostatečné finanční rezervy a mají velmi silnou vyjednávací pozici jak v obchodních vztazích, tak ale i ve vztahu ke státu a možné ekonomické pomoci. Na druhou stranu je nutné ocenit, že koncentrace finančních prostředků umožňuje těmto firmám investovat do výzkumu a do nových technologií a mají schopnost získávat a zaměstnávat kvalitní pracovní sílu.

Zdroje

1. Blažek, Jiří a Uhlíř, David. 2002. *Teorie regionálního rozvoje: nástin, kritika, klasifikace*. Praha : Univerzita Karlova, 2002. 8024603845.
2. Blomström, Magnus a Kokko, Ari. 1996. *Multinational Corporations and Spillovers*. London : CEPR Centre for Economic Policy Research, 1996.

3. Blomström, Magnus a Sjöholm, Fredrik. 1998. *Technology, Transfer and Spillovers: Does Local Participation With Multinationals Matter?* London : CEPR Centre for Economic Policy Research, 1998.
4. Damborský, Milan a Hornychová, Taťána. 2014. Vliv velkých firem na ekonomiku České republiky. [Online] Vysoká škola ekonomická v Praze, 2014. [Citace: 15. 06 2017.] <http://srsv.vse.cz/wp-content/uploads/2014/02/velke-firmy12.pdf>.
5. Görg, Holger a Strobl, Eric. 2005. Spillovers from Foreign Firms through Worker Mobility: An Empirical Investigation. *The Scandinavian Journal of Economics*. 2005, Sv. 107(4), 693–709.
6. Hicks, John Richard. 1937. Mr. Keynes and the "Classics"; A Suggested Interpretation. *Econometrica*. Vol. 5., 1937, Sv. No. 2, 147-159.
7. Holland, Stuart. 1987. *The Market Economy: From Micro to Meso-economics*. místo neznámé : Palgrave Macmillan, 1987. 978-0312013240.
8. Marshall, Alfred. 1997. *Principles of economics*. místo neznámé : Prometheus Books, 1997. 978-1573921404.
9. Srholec, Martin a Plojhar, Miroslav. 2004. Politická ekonomie investičních pobídek. Politická ekonomie, 2004, Sv. University of Economics, 4.
10. Výsledky 100 nejvýznamnějších firem ČR. Czech Top 100. *Czechtop100.cz*. [Online] 2016. [Citace: 15. 06 2017.] <http://www.czechtop100.cz/zebricky-firem/nejvyznamnejsi-firmy/100-nejvyznamnejsich-firem-cr.html>.
11. Yew Kwang, Ng. 1986. *Meso-economics: A micro-macro analysis*. Eugene : Distributed by Harvester Books, 1986. 978-0710807717.
12. Yew Kwang, Ng. 1992. Business Confidence and Depression Prevention: A Meso-economic Perspective. *American Economic Review*. 82, 1992, Sv. 2.